

TRADICIJSKA KULTURA U SINJSKOM KRAJU

Bulić, Antea

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:951495>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)



UNIVERSITY OF SPLIT



**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

TRADICIJSKA KULTURA U SINJSKOM KRAJU

ANTEA BULIĆ

Split, rujan 2019.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

TRADICIJSKA KULTURA U SINJSKOM KRAJU

Studentica:
Antea Bulić

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, rujan 2019.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Običaji kroz godinu	5
2.1. Advent	5
2.2. Badnjak	7
2.3. Božić	9
2.4. Poklade	12
2.5. Korizma	13
2.6. Veliki tjedan	14
2.7. Uskrs	18
2.8. Sveti Jure	18
2.9. Sveti Marko	24
2.10. Duhovi	25
2.11. Spasovo	26
2.12. Tijelovo	26
2.13. Sveti Antun Padovanski	27
2.14. Sveti Ivan Krstitelj	28
2.15. Velika Gospa	28
2.16. Svi sveti	30
2.17. Dušni dan	30
3. Usmene lirske pjesme	31
3.1. Svjetovne usmene lirske ljubavne pjesme	32
3.2. Usmene povijesne pjesme	34
3.3. Vjerska usmena lirika	40
3.2.1. Prenja	41
4. Zaključak	48
Popis kazivača	49
Literatura	49
Sažetak	52
Abstract	52

1. Uvod

Tradicija je osobna iskaznica svakog naroda, sve ono što ih čini drugačijima od drugih, ono čime odiše narod i čime se ponose. Tradicija su pjesme, predaje, materijalne stvari, zapisi u kamenu, ali i duhovne vrjednute, ono što se osjeća srcem, običaji, vjerovanja, narodna medicina, poljoprivredni običaji, gospodarstvo i tako dalje. Prve asocijacije na tradiciju sinjskog kraja jesu alka, ojkavice, brojne lirske pjesme vjerskoga, svjetovnoga i ljubavnoga sadržaja, prenja, ali i različiti običaji kroz godinu, posebno za neke svece i blagdane kao što su primjerice Velika Gospa, Sveti Ivan Krstitelj, Sveti Antun Padovanski, ali i brojni drugi.

U ovom radu dat će se naglasak na običaje kroz godinu u sinjskom kraju, njihove posebnosti, usporedit će se sličnosti i razlike između sela i mjesta u sinjskom kraju. Istražit će se razna vjerovanja, običaji koji se vežu za određene svece, molitve, pripreme za blagdane, hrana, poljoprivredni običaji, a vidjet će se i kako su se nekim blagdanima najviše radovala djeca, nekima mladi, a nekima odrasli, a sve zbog njihova značenja i onoga što su ti blagdani predstavljali. Nastojat će se što više o običajima kroz godinu pisati u obliku sjećanja i svjedočanstava ljudi koji su još uvijek živi, a koji se ili rado prisjećaju običaja ili ih još uvijek rado žive. S obzirom na to da je sinjski kraj velik, odnosno da ga čini mnoštvo sela kao što su: Glavice, Han, Obrovac, Gala, Otok, Udovičić, Ruda, Grab, Jabuka, Vedrine, Trilj, Čaporice, Gardun, Košute, Turjaci i Brnaze,¹ vidjet će se brojne raznolikosti, živi običaji, ali i oni koji su se polako modificirali ili iz nekih mjesta i nestali.

Važno je reći da je pisanje ovoga diplomskog rada bilo usmjereno na prikaz običaja kroz godinu, koji su općenito govoreći i teoretski gledano vrlo slični s ostalim običajima za iste blagdane u Hrvatskoj, primjerice u Slavoniji i Dalmaciji, ali i Bosni i Hercegovini, no ipak običaji variraju od mjesta do mjesta, pa tako ističemo i brojne razlike. No ono što je zajedničko svima jest to da je većina običaja (bilo izvorno, bilo u promijenjenom obliku) sačuvana i danas, a dobar dio običaja još se uvijek prenosi s koljena na koljeno i usmenom predajom. Ono o čemu bi se još zaista moglo istraživati jesu i folklor Sinjske krajine, predaje, običaji koji su vezani uz svakodnevni život i medicinu i još štošta, no u ovom radu ipak ćemo se zadržati na običajima kroz godinu i nekim primjerima lirskih usmenih pjesama koje su i zapisane, ali i danas rado pjevane u narodu.

¹Gamulin, Jelena, Vidović, Ilda, *Etnografski prikaz Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 95.

2. Običaji kroz godinu

Možemo reći da sinjski kraj obiluje običajima kroz godinu i blagdanima koji se slave, kao i svecima koji se štiju. Velike su tako pripreme za Božić, Veliki tjedan, Uskrs, ali na poseban se način obilježavaju i primjerice Sveti Jure, Sveti Marko, Duhovi, Spasovo, Tijelovo, Sveti Antun Padovanski, Sveti Ivan Krstitelj, Velika Gospa, Svi sveti i Dušni dan. Postoji još svetaca koji se štiju, primjerice u Otoku kraj Sinja slavi se blagdan Svetoga Luke, u Trilju Svetoga Mihovila, u Čitluku Svetoga Frane, ali njih nećemo posebno naglašavati zbog sličnosti običaja na te blagdane s drugim blagdanima.

2.1. Advent

Slavljenje adventa potječe iz 4. stoljeća. Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije prva je nedjelja Adventa (Došašća). Ponedjeljkom iza tog dana u crkvi počinju zornice. Te svete mise započinju obično u šest sati ujutro. Na zornicama se molilo i pjevalo u čast Majke Marije. Zora je simbol Kristova dolaska, a znakom je i Kristove prolivene krvi kojom je nadvladan grijeh i ostvaren vječni spas.² U adventskom vijencu četiri svijeće simboliziraju: četiri adventske nedjelje; četiri godišnja doba; odnosno: stvaranje, utjelovljenje, otkupljenje i svršetak.³ Advenat, advent, došašće, dolazak je vrijeme od oko četiri tjedna prije Božića i to je početak crkvene godine. Sastoji se od četiri nedjelje koje neposredno prethode blagdanu Božića. Ta nova liturgijska godina započinje prvom nedjeljom Adventa, oko blagdana Svetog Andrije (30. studenoga), odnosno prve nedjelje najbliže tom blagdanu. Sveta Barbara i Sveti Nikola prvi su sveci Adventa i upravo oni navješćuju skoro dolazeći Božić. Četiri nedjelje Adventa simboliziraju četiri tisućljeća iščekivanja od stvaranja svijeta do dolaska Isusa. Vrijeme Adventa obilježeno je ljubičastom bojom, odnosno bojom nade, a po kršćanskom vjerovanju vrijeme koje prethodi Božiću je vrijeme nadanja nanovom Isusovom dolasku na svijet.⁴ Advent je vrijeme posta, molitve i svekolike pripreve za doček Božića. U adventu se nisu smjele održavati svadbe i veselja, nije se pjevalo ni igralo, niti se “gizdalo”. Iznimka je bio blagdan Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije (8. prosinca).⁵ Značajni

²Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415.

³Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 468.

⁴Braica, Silvio, *Božićni običaji*, Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 7.

⁵Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 416.

sveci koje štujemo u Adventu jesu sv. Barbara, sv. Nikola, sv. Lucija, a slavi se i Bezgrješno začće blažene Djevice Marije.

Sveta Barbara rođena je u 3. st. u Heliopolisu u Egiptu, ili u Nikoziji u Maloj Aziji. Kao djevojka zavoljela je i prihvatila kršćanstvo. Zbog njezina kršćanstva otac se razjario i dao je vlastima koje je pak staviše na muke. Na njegov zahtjev vlasti su mu predale kćerku i on joj je odrubio glavu. Vraćajući se kući pogodila ga je munja. Zbog toga je sv. Barbara zaštitnica vojnika, topništva, ljevača topova i vatrogasaca, a zaziva se u pogibelji od nesretnoga slučaja i iznenadne smrti.⁶ Svetu Barbaru slavimo 4. prosinca.

Sveti Nikola rođen je u 4. st. u Maloj Aziji. Roditelji su mu bili kršćani, a stric mu je bio nadbiskup u Miri, koji je i zaređio Nikolu. Kad su mu roditelji umrli Nikola je razdjelio svoj imetak sirotinji. Nakon smrti nasljednika njegova strica izabran je za biskupa u Miri. O njegovu je životu sačuvano nekoliko predaja i legendi, a jedna od njih govori da je Nikola, "čuvši za nekoga plemića u gradu koji je ostao bez novaca, pribavio miraz za njegove tri kćeri" tako što je tri noći uzastopce kroz plemićev prozor ubacivao po vrećicu sa zlatnicima. Otkriven je nakon treće vrećice, ali je zamolio plemića da to nikome ne kaže. Otuda je tradicija potajnoga stavljanja darova dobroj, a šiba lošoj djeci u prozore, čizme i sl.⁷ Sveti Nikola zaštitnikom je mornara, putnika, male djece, a njegov dan na poseban način obilježavamo 6. prosinca.

Blaženoj Djevici Mariji u doba Došašća posvećuje se osobita pažnja, koja se na poseban način odražava u zornicama, ranim jutarnjim misama. Marijino ukazanje afirmiralo je vjerovanje u Bezgrješno začće. Poznata su brojna ukazanja Blažene Djevice Marije svetoj Bernardici.⁸ Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije slavimo 8. prosinca.

Sveta Lucija potječe iz Sirakuze na Siciliji. Živjela je u 3. st. Prema legendi njezina je majka bolovala od neizlječive bolesti pa ju je Lucija nagovorila da pođe na grob sv. Agate u Kataniju. Ondje se Luciji ukazala sv. Agata rekavši joj da će joj majka ozdraviti, a da će ona podnijeti teške muke. Lucija je sve imanje razdjelila siromasima. To je rasrdilo mladića za kojega je bila zaručena, te on prijavi vlastima da je prigrlila kršćanstvo. Bila je ustrajna u vjeri te je vojnicima naređeno da je odvedu. Premda je bila svezana užetima i upregnuta u jaram volova nisu je mogli pomaknuti s mjesta. Tada je upravitelj naredio da je spale, ali je vatra nije ni dotaknula. Na koncu je jedan od vojnika izboo bodežom u vrat i ona je umrla. Prema

⁶Isto, str. 418.

⁷Isto, str. 419.

⁸Isto, str. 425.

legendi jedan je od Lucijinih prosaca bio zanesen ljepotom njezinih očiju te se nikako nije mogao smiriti. Bojeći se da njezine oči ne bi mladića navele na zlo, Lucija ih je sama sebi iskopala i poslala mladiću. Zadivljen Lucijinom vjerom i mladić je postao kršćaninom.⁹ U hrvatskoj narodnoj tradicijskoj kulturi sv. Lucija se povezuje s očima, vidom i ženskim ručnim radom.¹⁰ Svetu Luciju slavimo 13. prosinca.

*„Za Svetu Lucu ispod kušinai dicit bi se metnio dar, reklo bi im se da im je to donila sveta Luca, sijala bi se pšenica, govorilo se da šta bude pšenica gušća, da će bit i plodnija godina, a za Svetog Nikolu dicit bi se u čizmicu stavljali pokloni“.*¹¹

2.2. Badnjak

Badnjak (Badnji dan, Badnjica, Bonji dan) dan je uoči Božića, a u katoličkom kalendaru je i dan Adama i Eve.¹² Badnjak je u folklornom pogledu najbogatiji dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, a po običajima, obredima i ophodima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na: Badnje jutro, Badnji dan i Badnju noć.¹³

*„Badnjak je dan prije Božića, pripremala bi se jela za Božić, slastice. Na sam Badnjak bio je običaj postit kod nas, kuva se bakalar ili tko je šta imao u kući. Išlo se na ponoćku, a domaćini bi koji dan prije Badnjaka išli u šumu, usikli bi tri debla, najčešće od hrasta. Dva bi bila malo jača, i to su bili badnjaci i onda bi domaćini to unosili u kuću navečer i palili, svi su se tribali tad skupit, domaćin bi reka „Na dobro vam došla badnja večer!“. Na badnju večer kitila bi se jelka ili bor“.*¹⁴

Badnje jutro i dan karakteriziraju: djeca – jutarnji čestitari (kvočke, položaj, badnjičari); obredi, običaji i divinacije vezane uz drvo badnjak; post i priprava hrane za Božić; pravljenje božićne svijeće; gobinjanje (kićenje) zelenilom, najčešće bršljanovim, maslinovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka, groblja; koledanje i veseljanje; blagoslov ovaca; škropljenje

⁹Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 244.

¹⁰Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 425-426.

¹¹Kazala mi je Ljuba Marunica rođ. Buljan, 31. siječnja 1942. u Biteliću.

¹²Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 229.

¹³*Isto*, str. 230.

¹⁴Kazala mi je Marija Bulić rođ. Sikirica, 12. veljače 1974. u Jabuci.

blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; divinacije.¹⁵

Badnju noć karakteriziraju: unosenje badnjaka, posipanje žitom badnjaka i onoga koji ga unosi, slama, svijeće, molitva, večera, bor, jaslice, čekanje polnočke, zdravice, čestitarski ophodi: koledanje, betlehemari, betlemašice, kabanari, posjete prijatelja i susjeda; odlazak na polnočku.¹⁶

U folklornom smislu Badnjak je najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. Karakteriziraju ga: priprava hrane za Božić; škropljenje blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; kićenje zelenilom, najčešće bršljanovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; groblja; badnje pucanje; badnji krjesovi; slama; posipanje žitom badnjaka i onoga koji ga unosi; božićne svijeće; božićni bor; božićne jaslice; badnji post i badnja večera; večernja molitva; čekanje polnočke; badnje koledanje; badnji ophodi; čestitanje; badnje zdravice.¹⁷ U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dvije su vrste badnjaka. Jedna je kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije lišće otpalo. Druga je vrsta badnjaka - klada, panj ili truplo stabla dugood jedan do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta. U Dalmaciji, na otocima i Istri to je bio najčešće panj masline ili česmne; u Lici, Slavoniji, Bosni i Hercegovini drvo cera ili hrasta. Cer i hrast se koriste kao badnjaci jer su to dugovječna drva i simboliziraju Božju vječnost. Ako nije bilo tih drveća, badnjaci su bili od graba, bukve, kljena, javora, bora, smreke, smokve, trešnje itd. Najčešće se pale tri badnjaka, ponegdje jedan, rjeđe dva.¹⁸ Ugljen, pepeo i nedogorjeli badnjak, na blagdan Sveta tri kralja, iznose se i ostavljaju u vinogradu, voćnjaku, masliniku i sl. i služe kao zaštita od nevremena i za uspješniji rod.¹⁹ Milićević (1968) piše o raznolikostima za Badnjak, pa tako navodi da je „u Sinjskoj krajini bio običaj da su badnjaci najviše od hrastova drveta. Nadalje, u Potravlju i Brnazama na desni

¹⁵Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399.

¹⁶Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 230.

¹⁷Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., 68. str.

¹⁸*Isto*, str. 70.

¹⁹*Isto*, str. 84.

se badnjak urezivao križ, a u Udovičićima se u taj urez stavilo malo pšenice kada je badnjak na ognjištu da bi bolje rodila pšenica“.²⁰

*„Domaćin bi uša u kuću, prikrstija se i unija bi badnjake, tri badnjaka koja su se tek kasnije palila. Moja je svekrva onda škropila kuću, molimo Boga i kažemo: „Na dobro vam došlo Isusovo porođenje“ ili „Na dobro vam došla badnja večer“. Unija bi onda domaćin i slamu, upalio bi sviću, izmolio molitvu, dica bi se valjala na slami, nešto bi žene u kući i ispekle, nije bilo kolača kao danas, al peklo se šta bi se imalo. Na Badnjak se i postilo, odnosno nije se mrsilo, spremili bismo bakalar, ribu i tko je šta ima“.*²¹

2.3. Božić

Kao najčešći početak ciklusa božićnih običaja mogu se uzeti dani ili blagdani Svete Barbare, Svetog Nikole (6. prosinca) ili Svete Lucije (13. prosinca). U mnogim krajevima uloga darivatelja djece zasjenila je ostale ikonografske oznake ovih svetaca i svetica. Sveta Barbara (4. prosinca) poznata je po sijanju pšenice, odnosno pšeničnog zrnja u tanjuriće, gatanju, proricanju, običaju polaznika²² i prvih božićnih čestitara.²³

Božić (25. prosinca) početak je nove godine. Nakon ponoćke znanci i rodbina se mirbože ili božićaju.²⁴ Tri nedjelje pred Božić nazivaju se djetinci, materice i oci:

Djetinci, detići je treća nedjelja prije Božića. Stariji tada prijete djeci pa ih djeca, da ih odobrovolje, daruju.

Materice, majke nebeske je druga nedjelja prije Božića. Muškarci tada ucjenjuju ženske osobe i traže otkup.

Oci, očići, oci nebeski je nedjelja pred Božić. Djeca ili ženske osobe traže od muškaraca da se otkupe.²⁵

Milićević (1968) piše da se „prvi dan Božića ujutro oko tri ili četiri sata održavala ponoćka, a nekad bi se cijelim putem do crkve, idući na ponoćku, pucalo iz pušaka. Kada ustanu djeca i ukućani, počinje zajednički božićni ručak, koji je oko devet sati ujutro. Prije

²⁰Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 491.

²¹Kazala mi je Ljuba Marunica rođ. Buljan, 31. siječnja 1942. u Biteliću.

²²O tome više: Dragić, Marko, *Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu*, *Ethnologica Dalmatica* 26 (1). Etnografski muzej Split, 2019., str. 97-121.

²³Braica, Silvio, *Božićni običaji*, *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 7.

²⁴*Isto*, str. 8.

²⁵*Isto*, str. 8.

ručka jedni drugima čestitaju Božić i ljube se, a božićni je ručak obilatiji i masniji nego inače. Pale se i svijeće za ručak, a jeo se kiseli kupus s mesom i pečenica“.²⁶

*„Na Božić bi se ujutro čestitalo, bio bi malo bolji ručak, kuhale bi se sarme, peklo bi se meso, spremali bi se kolači. Okupila bi se cila obitelj, upalile bi se sviće, tri sviće u znak Svetog Trojstva. Za Božićno vrime običaj je bio i da nema svatova, uvijek su vjenčanja bila na lito, nikad u prvi, drugi misec“.*²⁷

Drugi dan Božića, odnosno Stipanje, Stjepanje, Štefanje (26. prosinca) posvećen je konjima jer je Sveti Stjepan zaštitnik konja. Seljaci tada u mnogim krajevima izlaze vani s konjima i utrkuju se.²⁸ Toga se dana ide u posjete rodbini i prijateljima, ali se isto tako na jednom mjestu u selu skupe muškarci i svaki donese vina pa se časte. Ljudi su svečano obučeni, igraju kolo, osobito kod crkve poslije mise, a nosili su i župniku pečenice i ostalih darova.²⁹

Treći dan Božića, Ivanuš, Ivanja, Janušovo, božićno Ivanje, božićni Ivanjdan (27. prosinca) blagdan je Svetog Ivana, a tada se vrši blagoslov vina u crkvama, iznosi se božićna slama van i stavlja na voćke, pale se koleda. Na taj dan bi se i kuća pomela, što se nije smjelo napraviti na sam Božić ili Stipanje.³⁰ 27. prosinca bio je dernek i veliko slavlje u Grabu. Na taj dan domaćica prvi put mete kuću i iznosi slamu iz kuće. Neki slamu bace u staju pod stoku ili je prvo odnesu na gumno, a tek poslije bace pod stoku.³¹

Četvrti dan Božića, znani kao Mladenci, Mladinci, Mladijenci (28. prosinca) običaj je šibanja o Nevinoj dječici, blagdanu koji obnavlja sjećanje na djecu koja su stradala za Isusa. Poznati su nazivi za taj dan i Herodeševo, Šibarjevo.³² U sinjskom kraju roditelji ujutro lagano udaraju djecu šibom, a onda ih darivaju orasima, bademima i slatkišima, no u Košutama pak roditelji tog dana ne smiju tući djecu da ne bi dobila čireve, dok je u Hrvacama

²⁶ Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 495.

²⁷ Kazala mi je Ljuba Marunica rođ. Buljan, 31. siječnja 1942. u Biteliću.

²⁸ Braica, Silvio, *Božićni običaji*, *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 8.

²⁹ Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 496.

³⁰ Braica, Silvio, *Božićni običaji*, *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 8.

³¹ Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 496.

³² Braica, Silvio, *Božićni običaji*, *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 8.

domaćin toga dana šibom „tukao“ voćku da mu donese ploda pri čemu je govorio: „*Povrati se, drvo, rodu kao sveti Ivo Bogu*“.³³

Silvestrovo (31. prosinca) je novogodišnja noć. Naziva se Stara godina ili Savistar. Po događanjima slična je badnjoj noći.³⁴ Sveti Silvestar I. iznimno je značajan papa. Kao biskup proživio je mnogobrojna mučenja i pogubljenja kršćana. Godine 313. Krstio je rimskoga cara Konstantina I. Velikog, a car je te godine kršćanstvo proglasio slobodnom religijom.³⁵ Silvestrovo u kulturnoj baštini Hrvata prate vjerski običaji i obredi, molitve, mise zahvalnice, maskirani ophodi, krjesovi, apotropejski obredi, koledarski ophodi, proricanja.³⁶

Nova godina (1. siječnja) naziva se Mali Božić ili Mladi Božić. Proslavljala se svečano u kući, slično Božiću. Još jedan od naziva za Novu godinu je počelo.³⁷ Milićević (1968) navodi da se „u Sinjskoj krajini nije posebno slavila Nova godina, više su je ljudi slavili kao Mali Božić. Uoči Nove godine obilno se spremala hrana, uz vatru se stavljao od Božića sačuvani komad badnjaka i uz večeru bi se palila božićna svijeća na vatri od badnjaka, a palila se i uz ručak na samu Novu godinu. U većini sela vjerovalo se da na Novu godinu treba započeti svaki gospodarski posao pa će dobro uspijevati u idućoj godini“.³⁸

Posljednji dan božićnog ciklusa su Sveta tri kralja (6. siječnja) kada se vrši blagoslov kuće i blaga, a poznat je i ophod (s elementima koleda) zvjezdara, zvezdara ili tri kralji. Taj dan se naziva i Vodokršće. Ljudi bi toga dana u crkvi blagoslovili vodu, te je davali blagu, s njom blagoslivljali kuću, polja i sl.³⁹ U hrvatskoj tradicijskoj kulturi značajno mjesto zauzimaju obredi i pjesme koji su se izvodili uoči blagdana Sv. tri kralja i na sam blagdan (6. siječnja). Sveta tri kralja, ili Bogojavljenje, ili Vodokršće predstavljaju završetak božićnih blagdana. To je značilo da su božićni blagdani završili. Toga dana iz kuće se iznosi i božićni bor. Posjeti obitelji, prijateljima, susjedima u božićno vrijeme i blagoslov vode na Bogojavljenje kraj su radosnih, božićnih blagdana. Ti dani u srcima vjernika bude svijest o pripadanju Božjem narodu i poticaj su da poput mudraca s Istoka svatko potraži Boga,

³³Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 496.

³⁴Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 9.

³⁵Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015., str. 304.

³⁶*Isto*.

³⁷Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 9.

³⁸Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 498.

³⁹*Isto*, str. 9.

pokloni mu se i daruje ono što u srcu nosi.⁴⁰ Blagdan Sveta tri kralja karakteriziraju: blagoslov vode; škropljenje blagoslovljenom vodom; usmene lirske pjesme (vjerske i svjetovne); maskirani ophodi zvjezdara i koledara; blagoslov kuća i apotropejski obredi.⁴¹ U Hrvacama, kada su jaki vjetrovi, domaćica škropi kuću da joj vjetrovi ne nanesu štetu. Ako koga što zaboli poškrope mu postelju i daju malo blagoslovljene vode da popije. U Zelovu slama je ostajala na podu od Badnjaka do Triju kralja kada se iznosila iz kuće i bacala na njive zasijane žitaricama. I pepeo se s ognjišta toga dana bacao po njivama da bolje rodi godina.⁴²

2.4. Poklade

Sveta tri kralja (6. siječnja) označavaju svršetak božićnih blagdana, a od (7. siječnja) do Čiste srijede, razdoblje je poklada ili karnevala (krnjeval). Intenzivni pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta tri dana gostilo se i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa. Te dane narod naziva: Velike poklade ili Završne poklade.⁴³

Maskiranje svoje korijene vuče još od pretkršćanskih vremena. Nekoć su se mladi maškarakali šarajući lice, ili na nj stavljajući krpe, muški bi se obukli u ženske i obratno, pa bi tako hodali po selu da ih se ne prepozna. Kupili bi od vrata do vrata darove koje bi i dali susjedi, obično jaja i suho meso, a poslije bi dobivene darove dijelili među sobom.⁴⁴

Jednoga utorka od 5. veljače do 7. ožujka, zadnji je pokladni dan. Taj dan je kruna poklada, ali običaji traju i dva dana prije. Nedjeljom se maškare djeca, oni su svojevrsan uvod onomu što slijedi, ponedjeljkom mladi, a utorkom stariji. Ophod maškara najčešće se odvijao u utorak uoči Čiste srijede, a karakteriziraju ga: zastrašujuće maske i drugi odjevni rekviziti, buka, galama, zvonjava zvona privezanih na maškare (mačkare), pjesme, šale i tako dalje. Time se htjelo otjerati demone od domova i štala; ljudi i stoke, a to pokladne ophode čini apotropejskim.⁴⁵ Maškare hodaju po selu, ali i po susjednim selima. Običaj je bio, a ostao i danas da domaćin na čija vrata dolaze maškare časti, danas uglavnom novcima, a prije

⁴⁰Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 42 (1), Split, 2007., str. 96-98.

⁴¹*Isto*, str. 98.

⁴²Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 499.

⁴³Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 156.

⁴⁴*Isto*, str. 158.

⁴⁵*Isto*.

uglavnom jajima, šećerom, brašnom, rakijom, mesom. Pohod svakom domu bio je prava mala kazališna predstava. Maškare su bili svojevrsni animatori, šalili bi se, pjevali, zadirkivali domaćine, dakle svrha nije bila da ih se samo vidi i daruje. Za dar su morali imati i primjeren scenski nastup. Društvo koje bi to skupljalo davalo je materijal svojim domaćicama. One bi spremale, pite, kolače, pečenja. Društvo bi se skupljalo u nečijem podrumu ili magazi da bi se proveselili i počastili.⁴⁶ Maškare podrazumijevaju veselo i razigrano društvo, pa su vareške maškare uglavnom pravile parodiju na svatove. Pri tom bi se naravno zamijenile uloge. Muškarca bi oblačili u bijelo, a neku od žena u mladoženju. Svatovsko – pokladna povorka sastoji se i od svih drugih aktera jedne svadbe. Tako imaju čaju, kuma, kumu, neozbiljnog svećenika, itd.⁴⁷ Milićević (1968) opisuje maškare Sinjske krajine govoreći da se „priređuju u pojedinim selima u različito vrijeme. Najčešće figure u maškarama Sinjske krajine jesu *did, baba, Turčin, arambaša, barjaktar (barjo), nevista (mlada), kum, diver, jengije (zaove)* i tako dalje. Neke su maškare običavale obići sva sela oko Sinjskoga polja: Turjake, Brnaze, Glavice, Han, Galu, Otok, Udovičiće, Grab, Jabuku i Trilj“.⁴⁸

*„Poklade budu prije korizme, folklori, krenu iz Trilja, Vedrina, Jabuke, dođu i s Karakašice i do Bajagića, idu ili pješke ili kamionom. Kad bi došli prid kuću, davalo bi im se ko je šta ima, vino, ručnik, kolače. Kad dođu do odredišta onda peku meso, janjce, naprave šator. Znali su se i zasipat pepelom. U maškare su išli zvončari, babe, dide, rugali su se, obukli bi se u mladu i mladoženju, vozili bi se u traktorima, prikolicama“.*⁴⁹

2.5. Korizma

Čapo-Žmegač (1997) kaže da „riječ korizma dolazi od latinske riječi *quadragesima*, odnosno talijanske riječi *quaresima* i označuje broj četrdeset, odnosno četrdesetodnevno razdoblje koje prethodi Uskrsu. S nizom biblijskih događaja korizmu ne veže samo trajanje, nego i sadržaj vremena prijelaza, priprave i pokore“.⁵⁰ Tijekom cijeloga razdoblja korizme ističu se post, povećani broj molitava i pobožnosti, ozbiljnost i tuga iskazani tamnijom odjećom, uzdržavanje od plesa, veselja i zabave te odgađanje sklapanja braka.⁵¹ Korizma obuhvaća četrdeset dana prije Uskrsa, a počinje na Čistu srijedu i završava na Veliki petak.

⁴⁶Isto, str. 163.

⁴⁷Isto, str. 164.

⁴⁸Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 472-478.

⁴⁹Kazala mi je Ljuba Marunica rođ. Buljan, 31. siječnja 1942. u Biteliću.

⁵⁰Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica.*, Golden marketing, Zagreb 1997., str. 28.

⁵¹Isto, str. 30.

Kršćani se pripremaju za slavljenje Uskrsa molitvom, postom, slušanjem i čitanjem Božje riječi te dobrim djelima. Odrasli pripadnici za krštenje, katekumeni imaju u korizmi završne pripreme za svoje krštenje u uskrsnoj noći. U korizmi, kršćani pristupaju sakramentu ispovijedi, da pomireni s Bogom i ljudima radosnije mogu slaviti Uskrs. Unutar korizme ima šest nedjelja i svaka ima svoje ime. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica. Korizmene i uskrsne molitvene pjesme molile su se od Čiste srijede do Uskrsa. To je vrijeme kada katolici posebno skrušeno žive i pripravljaju se za najveći blagdan – Uskrs. Mnogobrojne su starinske molitve koje kazivači i danas kazuju.⁵² Čapo-Žmegač (1997) u svojoj knjizi piše: „Na Pepelnicu ili Čistu srijedu započinje korizma. U 11. stoljeću određeno je da toga dana laici i klerici posipaju glavom pepelom dobivenim od grančica blagoslovljenih na prošlogodišnju Cvjetnicu. Pepeo označuje čišćenje i poniznost, a u crkvi se obred izvodi uz riječi što podsjećaju na to da čovjek potječe iz pepela i vraća se u pepeo“.⁵³

„Početak ti je korizme bio od Čiste sride i korizma je trajala sve do Uskrsa. U to vreme nije onda bilo slavlja, ne bi bilo nekih veselih, bučnih narodnih običaja. Na Čistu sridu se postilo, netko je postio sve petke, netko cilu korizmu, neko utorke i petke, kako tko. Za Veliki petak posebno se postilo, nije se mrsilo. Kroz korizmu su se pivala pisme „Ja se kajem“, „Počinje se strašna muka“, „Stala plačuć tužna mati“, išlo se na križni put. Na Cvitnicu, nedilju prije Uskrsa, odnosno dan uoči Cvitnice, dica bi brala cviče, već bi procvitali jaglaci, ljubičice, ostavili bi ih za ujutro, u umivaonik ili maštilo⁵⁴ jedno, u vodu i s time bi se na Cvitnicu umivalo. U crkvi bi se tad čitala Muka, a uvodna pisma se pivala „Židovska su djeca“. Na Uskrs bi pripremili jaja, na dan prije Uskrsa, na Bilu subotu nosilo bi se na misu jaja blagoslivljat, u novije vrijeme sirnice. Na sam Uskrs blagovali bismo jaja i ono šta bismo blagoslovili prije“.⁵⁵

2.6. Veliki tjedan

Veliki ili Sveti tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa. Cvjetnica je u nedjelju prije Uskrsa. Na taj dan kršćani slave Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem. U bogoslužju je Veliki tjedan prožet uspomenom na Isusovu muku. Svaki dan toga tjedna zove se veliki.

⁵²Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 152.

⁵³Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica.*, Golden marketing, Zagreb 1997., str. 31.

⁵⁴maštilo – lavor.

⁵⁵Kazala mi je Marija Bulić rođ. Sikirica, rođena 12. veljače 1974. u Sinju.

Veliki ponedjeljak, Veliki utorak i Veliku srijedu karakteriziraju četrdesetosatno klanjanje (kvarantore). Posebno je Veliko ili Sveto trodnevlje (Vazmeno trodnevlje) - Veliki četvrtak, Veliki petak, Velika (Bijela) subota. Ti dani prožeti su Isusovom mukom, smrću i uskrsnućem za spasenje svijeta. Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet.⁵⁶

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje je kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Na taj dan se slavi Isusov mesijanski ulazak u Jeruzalem u dane prije Pashe, opisan u sva četiri Evanđelja.⁵⁷ Na Cvjetnicu umiva se izvorskom vodom u koju se dan ranije stavlja tek ubrano cvijeće ljubičice, jagorčevine i drugog proljetnoga cvijeća. U nekim se mjestima umivalo vodom u koju su stavljene grančice bršljana. Ponegdje se umivalo izvorskom vodom u koju se stavljala grančica drijenka. Drijen je u narodu metafora za zdravlje. U hrvatskoj tradiciji ta se voda, primjerice u drniškom kraju, naziva cvitna voda. Vjerovalo se da umivanje u toj vodi donosi zdravlje i ljepotu lica.⁵⁸ Na Cvjetnicu narod u crkvu nosi grančice masline. U krajevima gdje nema masline na blagoslov se nose grančice jele, tisovine, šimšira, lovora. Tom blagoslovljenom zelenilu pridavala se apotropejska moć i vjerovalo se da, ako se drži u kući, štiti kuću i ukućane od zla, a stavljale su se i u staje da čuvaju stoku od bolesti i demonskih sila.⁵⁹ U Hrvacama se na Cvjetnicu išlo na grob zataknuti blagoslovljenu grančicu pokojnima.⁶⁰

*„Na Cvitnicu bi se blagoslivljala dica, maslinove grančice ili jelice (jele), umivalo bi se u ljubičici ili u trišnjinu cvitu kad bi se probudilo“.*⁶¹

Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika subota čine Vazmeno (Sveto) trodnevlje.⁶² U tim danima se obilježava muka i smrt Isusa Krista te njegovo uskrsnuće. Vazmeno trodnevlje započinje Velikim četvrtkom, a na taj danje i misa Večere Gospodnje. Na početku se pjeva pjesma Slava Bogu na visini koja je popraćena zvonjavom crkvenih zvona. Od tog trenutka

⁵⁶Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, 2015., str. 156.

⁵⁷*Isto*.

⁵⁸*Isto*, str. 157.

⁵⁹*Isto*, str. 159.

⁶⁰Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 480.

⁶¹Kazala mi je Ljuba Marunica rođ. Buljan, 31. siječnja 1942. u Biteliću.

⁶²Usp. Dragić, Marko, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104.

zvona se vežu i počinje crkvena šutnja koja traje do vazmenog bdijenja, kada se ponovno zapjeva Slava Bogu na visini.⁶³

Veliki ili Sveti četvrtak dan je Isusove posljednje večere. Po predaji, Gospa je čekala Isusa s večerom. Pripremila je zelje, ali Isusa nije bilo jer su ga uhvatile i otjerale džudije. Radi toga, tradicionalno se na taj dan priprema zelje, te se u narodu Veliki četvrtak naziva i Zeljavi ili Zeleni četvrtak. Tradicionalno se toga dana za objed priprema divlje zelje, mišanca i prisnac, beskvasni kruh, kukuruza.⁶⁴ Na Veliki četvrtak Katolička crkva ulazi u Sveto trodnevlje i sprema se na slavljenje Uskrsa. Na Veliki četvrtak, dan prije židovskoga blagdana Pashe, Isus je sa svojim učenicima posljednji put proslavio taj blagdan te ustanovio svetu misu. Svoju prisutnost Krist je ostavio Crkvi i svijetu u kruhu i vinu što simbolizira Kristovo ljudsko tijelo i krv kao jamstvo pobjede nad: patnjom, zlom, tamom i smrću.⁶⁵ Na taj dan nadbiskupi, biskupi i svećenici u mnogim crkvama neposredno podsjećaju na Isusovo pranje nogu apostolima tako što i sami peru noge dvanaestorici muškaraca, tzv. apostola. Simbolično pranje nogu podsjeća na Krista koji je pranjem nogu svojih učenika ostavio zapovijed ljubavi da i oni tako čine jedni drugima.⁶⁶ U Sinjskoj krajini, ali i šire, bio je prije običaj da se ljudi od Velikog četvrtka do subote nisu umivali, tek u subotu, a vjerovalo se da se time osigurava zdravlje i da će lice biti čisto i lijepo.⁶⁷

*„Kod nas u Muću na Veliki četvrtak misa je, pa je obred pranja nogu, i nakon toga pivamo „Gospin plač“, jedna osoba piva Gospu, ostale Isusa, Petra, Pilata i Boga. I važno je da se baš piva plač, a ne da se čita“.*⁶⁸

Veliki petak kršćanski je spomendan Isusove muke i smrti. Na Veliki petak ne slavi se euharistijsko slavlje. Oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Veliki petak je dan žalovanja, nitko ne pjeva. Veći dio dana provodi se u crkvi, pjeva se Muka Gospodinova i ljubi se raspelo. Ne smije se raditi o zemlji, jer se to u narodu tumači da je tog dana Krist pokopan. Obvezan je post, a mnogi vjernici poste suho. Na Veliki petak ide se i na posljednji Križni put.⁶⁹

⁶³Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 164.

⁶⁴Isto, str. 164.

⁶⁵Isto, str. 165.

⁶⁶Isto, str. 167.

⁶⁷Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 480.

⁶⁸Kazala mi je Emanuela Jerčić, rođena 19. prosinca 1995. godine u Splitu.

⁶⁹Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 167.

„Na Veliki se petak kod nas u Muću čita Muka Gospodinova, odnosno piva se po ulogama, ide procesija i na kraju obred ljubljenja križa. I onda se križ zamini s praznim križem jer je tad Isus u grobu, a imamo u crkvi ukrašen grob i tamo se primisti Presveto, a oltar se skida i stavlja se sve na desni oltar di je Isusov grob. I na Veliki petak kad završi obred ljubljenja križa, imamo stražare, to su mladi muški koji se izmjenjuju za čuvanje i čuvaju cili petak, Veliku subotu i sve do Uskrsa čuvaju grob“.⁷⁰

Velika subota dan je šutnje i ozbiljnosti, slika te šutnje je odsutnost euharistije i ogoljeni oltar. Vjernici posjećuju Božji grob. U svim je hrvatskim krajevima na Veliku (Bilu) subotu bio običaj umivanja vodom koja je netom blagoslovljena u crkvama, a ukoliko netko ne bi imao tu vodu valjalo se umiti na vrelima, potocima, rijekama, moru.⁷¹ U kasnim večernjim satima u crkvama počinje vazmeno bdijenje, majka cijele kršćanske liturgije koja završava svečanom euharistijom koja označava Kristovu pobjedu nad smrću i u kojoj se odražava snaga Božje ljubavi koja od mrtvog čini živa, iz suhe mladice daje da nikne novi život. Bdijenje počinje lucenarijem ili službom svijetla. Blagoslivlja se vatra izvan crkve, na njoj se pali uskrсна svijeća koja simbolizira Isusa Krista uskrsloga - svijetlo. Svijeća se, u procesiji, unosi u župnu crkvu koja je u mraku.⁷² Unosom uskrsne svijeće u crkvu, pale i vjernici svoje svijeće i pale se sva svjetla, nakon čega slijedi svečani pjevani hvalospjev uskrsnoj svijeći. Drugi dio bdijenja je Služba riječi. Čitanja svetopisamskih tekstova, pjevanje psalama, sluša se Božja riječ o stvaranju, kroz psalme hvali se i slavi Gospodina i njegova djela. Čitanja završavaju svečanom pjesmom Slava Bogu na visini i tada se oglase orgulje, sva zvona na crkvama, pale svijeće na oltaru. To simbolizira pobjedu nad grijehom i smrću, a kršćani se pozivaju na radosno slavljenje Gospodina. Poslije Službe riječi slijedi krsna služba, blagoslivlja se voda za krštenje, krste se katekumeni. Vazmeno bdijenje završava euharistijom.⁷³ Na Veliku subotu djevojke i žene uređivale su domove i dvorišta, a muškarci bi istjerali stoku na pašu.⁷⁴ U Sinjskoj krajini na Bilu subotu u crkvu se nosilo blagosloviti jelo, ponajviše jaja i pogača koju negdje (Glavice) zovu posvećenica/posvećanica. Kada zazvoni „Glorija“ onda se svi umivaju, bez obzira gdje se nalaze. Neki uza se bočicu s vodom

⁷⁰Kazala mi je Emanuela Jerčić, rođena 19. prosinca 1995. godine u Splitu.

⁷¹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 169.

⁷²*Isto*, str. 169.

⁷³*Isto*, str. 170.

⁷⁴Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleda*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 171.

pa se umivaju u crkvi, a čobani i ljudi koji rade u polju također imaju bočice s vodom da se umiju.⁷⁵

*„Na Veliku subotu sve se zamračí, izgase se sva svítla u crkvi, i svatko dobije malu sviću, i tako je s njima cíla crkva osvijetljena“.*⁷⁶

2.7. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet. Prvotno se Uskrs slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja. Podrijetlo mu je u židovskom blagdanu Pashe. Židovi su Pashom slavili čudesna Božja djela koja je on pokazao posebno izlaskom Izraelaca iz egipatskoga ropstva. Kršćanska se vjera usredotočuje na Isusovo Uskrsnuće, odnosno prijelaz iz smrti u život.⁷⁷ Na Uskrs se čestitalo i darivalo, ponekad i na Uskrsni ponedjeljak, kad su uslijedili posjeti rođaka, kumova i susjeda.⁷⁸

*„Za Uskrs posvećivala bi se jaja, taj blagoslov jeo bi se u kući za stolom, pazilo se da ne padne ni jedna mrva. Bilo je važno da su svi na okupu, nisi smio ništa pojest prije tog posvećenog jaja. Pekle bi se posvećanice, nosile se na blagoslov, a kasnije se išlo na ispašu, mladi bi se častili, jele su se posvećanice, voće, tuckalo bi se jajima“.*⁷⁹

2.8. Sveti Jure

Sveti Juraj jedan je od najštovanijih svetaca u kršćanstvu. Njegov kult iznimno je raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. U hrvatskoj tradicijskoj baštini blagdan Svetoga Jure naziva se Jurjevo, Jurjovo, Jurjevdan, Đurđevo, Đurđevdan. Sveti Jure rođen je između 275. i 281. godine. Podrijetlom je iz plemićke obitelji. U Palestini je postao vojnikom. Ubrzo je među vojnicima stekao veliku popularnost, a za nagradu postao je zapovjednikjedne satnije. Potom je postao i zapovjednik bojišta. No, Juraj je veoma rano postao kršćaninom i zbog

⁷⁵Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 480.

⁷⁶Kazala mi je Emanuela Jerčić, rođena 19. prosinca 1995. godine u Splitu.

⁷⁷Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 173-174.

⁷⁸Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica.*, Golden marketing, Zagreb 1997., str. 186.

⁷⁹Kazala mi je Ankica Kunac rođ. Marunica, 12. svibnja 1963. u Čitluku.

svoje vjere došao u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci.⁸⁰ Jurja su najprije privezali za kotač s usađenim čavlima, koji su pri svakom pokretu kidali komade tijela i dubili u njemu brazde. Pri takvom mučenju on je bio veseo što je začudilo i njegove krvnike. No Juraj je čudesno ozdravio. U vrijeme njegovih mučenja mnogi su se obratili na kršćanstvo. Sveti Juraj jedan je od četrnaest Božjih pomoćnika.⁸¹ Seljaci su svetoga Jurja najprije štovali kao zaštitnika konja, a potom i ostalih domaćih životinja. U narodnoj je tradiciji sveti Jure zaštitnik od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Zaštitnikom je: ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Bio je zaštitnikom križara, vojnika, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe. Djevojke i žene svetoga Juru štiju kao zaštitnika od napasnika. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica.⁸² Jurjevo (Jurjevdan) znači svršetak zime i početak novoga, boljega i ljepšega vremena.⁸³ Premda blagdan Svetoga Jure nije zapovjedni, katolici ga slave škropljenjem, svetim misama, procesijama, hodočašćima, zavjetima i molitvama. Svetoga Juru katolici zazivaju kao nebeskoga odvjetnika i mole ga da isprosi oprostjenje i otpuštenje grijeha. Nakon vjerskih obreda u mnogim su se mjestima održavala i/ili se još uvijek održavaju narodna veselja.⁸⁴ Poznata je i predaja koja se stopila s legendom o Gavanovim dvorima u kojoj se priča da je sv. Juraj spasio kraljevu kćer od zmaja. Na brdu Krinj na mjestu današnjeg Čitluka nalazi se ruševina crkve sv. Jurja, a blizu njega je jezero i plodno polje zvano Smradovo, koje je po pričama ljudi dobilo ime jer je tamo sagnjilo zmajevo tijelo koje je sv. Juraj odnio na to mjesto.⁸⁵

*„Cure bi se ujutro digle, u pet sati, a di su bili momci, tu bi se kuće najviše kitile, na nadvratnike i sa strane bi metnili cviče, rašeljke, malo bi se bolje okitilo, di su bili malo stariji stavilo bi se koji struk cviča i ništa više. Ujutro bi tako cure sve obredile, kuća bi bila okićena oko vrata. Kasnije bi se ručalo, ko je ima više, taj bi spremija i malo bolji ručak, ovčeginu na primjer, oko podne se išlo na misu i kasnije bi oko tri počeo dernek, cure i momci bi obukli izvornu ogorsku narodnu nošnju. Igralo bi se kolo, pivalo se“.*⁸⁶

Postoje i brojne pjesme o svetom Jurju, a ovdje je jedna od njih:

⁸⁰Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 269-270.

⁸¹Isto, str. 271.

⁸²Isto, str. 272.

⁸³Isto, str. 297.

⁸⁴Isto, str. 311.

⁸⁵Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 315.

⁸⁶Kazao mi je Andrija Bulić, rođen 16. veljače 1941. godine u Ogorju.

SVETI JURE I ZMAJ NEMILI

Oćemo li jednu zapjevati,

od staroga fakta i zemana.

Veseli se Bosno slavna,

koja si no na glasu odavna.

5. Eto tebi lijepo proljeće,

Jurjev danak ide

i još će ti ljepša radost doći,

koju će ti Jurjevdan donijeti.

Tebi nosi ugodne darove,

10. tiha rosa zeleni livada

i još će ti ljepša radost doći,

koju će ti Jurjevdan donijeti.

Kod Širen grada bjeloga,

tu zeleno jezero bijaše,

15. tu nemili zmaj prebivaše.

Od naglosti pram gradu idaše,

iskakaše gradu na bedeme.

Pa padaju mrtve na stotine,

al' od tuge i nevolje one,

20. grad mu dade mita i darove:

Na dan ovcu i mladu djevojku,

ne gledajuć ucviljenu majku.

Ako njemu mita ne dadoše,

on skakaše gradu na bedeme

25. i padaju mrtve na stotine.

Sav se Širen redom obredio,

pa je redak kralju dolazio,

da on dade ćercu jedinicu,

koja tješe biti za kraljicu.

30. Kad se kralj dobro naplakao,

lijepo svoju ćercu obukao

i dao joj širensku gospodu,

da je vode preko bila grada.

Djevojka je i od sebe lipa,

35. mlađena je i visoka lipa.

Kad su bili nasred polja ravna,

tu se grozno skupa naplakaše,

pa gospoda natrag pobjegoše,

a djevojku cvileć ostaviše.

40. Buduć Jure, roda viteškoga,

što pogubi zmaja ognjenoga.

Božju je pomoć zazivao:

“Božja pomoć, gizdava djevojko.”

Ona njemu rukama odgovara:

45. “Bjež odatle, neznani junače,

sad će izać zmaj proždera,

iz onog zelenog jezera,

pa će t' sa mnom prožderat zajedno."

Govori joj vojvoda Jurko:

50. "Muč, ne boj se, gizdava djevojko."

I još joj reče vojvoda Jurko:

"Oćeš moju viru virovati,

mojim se krstom pokrstiti,

ja ću tvoga zmaja pogubiti,

55. ja ću tebe od njeg izbaviti.

Oćeš moju viru virovati

i mojim se krstom pokrstiti."

"Kad su tebi to dala nebesa,

kad moreš činiti takva čudesa,

60. ja ću tvoju viru virovati

i tvojim se krstom pokrstiti."

Istom oni u riječi biše,

zmaj nemili jezero zamuti,

u naglosti prema njima ide.

65. A da vidiš vojvode Jurke,

ne izmiče junačkoga oda,

pa povika Isus i Marija.

Bojnim kopljem zmaja ubio,

pa je svilen pas otpasao,

70. pa je tude on zmaja svezao.

Pojas dade gizdavoju djevojci,

ljuta zmaja da vodi u ruci.

Kad su preko polja išli,
ranjen zmaj zviždi straovito,

75. a Jure viče tanko glasovito:
“Pokrsti se, o Širen kralju
i prevari akarona svoga,
priznaj kripost Boga istinoga.”

“Vidim Jure tvoje hrabrosti
80. i da imaš nebeske kriposti.”

I krsti se nasrid bila grada
i s njim vojske dvadeset iljada.

Sve se krsti što u gradu biše
i pravom se Bogu pokloniše.

85. Kralj ga vodi u svoje dvorove,
da mu dadne velike darove.

Al’ mu Jure dara ne htjedoše.

“Dajem ti prsten s ruke svoje,
pristojan je te desnice tvoje.

90. I evo ti draga ćerca moja,
neka bude zaručnica tvoja.

I evo ti pola kraljevstva moga,
mala plaća dostojanstva tvoga.”

Al’ mu Jure dara ne htjedoše,

95. već mu Jure vako govorio:

*“Ti obori, sve idole stare,
pa sagradi crkve i oltare.
A ja idem od mista do mista,
propovidat viru Isukrsta.”*

100. Tere Jure u Perziju ode

i on mnoge obrati narode

i obrati gospoju kraljicu,

Aleksandru rimskom cesaricu

105. i krv proli za svog Isukrsta

i podnese vele muke dosta

A mi da smo zdravo i veselo,

da pjevamo, da se veselimo,

sve u strahu Boga velikoga.⁸⁷

2.9. Sveti Marko

Marko Evanđelist (Cirena, oko 10. – Aleksandrija, 25. travnja 68.) bio je od židovskoga roda levita. Mučeničku smrt podnio je 25. travnja 68. godine u Aleksandriji. Kršteni kum bio mu je sv. Petar apostol te je Marko s njim otišao u Rim gdje je bio Petrov tajnik i tumač grčkoga jezika. Ondje je zapisivao propovijedi sv. Petra koji je pregledao zapisane propovijedi i uvjerio se da su istinite te je zapovjedio da ih treba čitati u Rimu. Tako je nastalo evanđelje za koje bibličari smatraju da je napisano prvo od svih kanonskih evanđelja. Markovo evanđelje posebno ističe Kristovo čovještvo.⁸⁸ Dok je sv. Marko propovijedao po Jadranu, zahvatila ga je snažna oluja i natjerala među otočiće i sprudove. Tada mu se ukazao anđeo i rekao: »Na ovim lagunama izrast će velik grad tebi na čast!« Četiri stotine godina kasnije ljudi su, bježeći od Atiline vojske, sklonili se na te otoke i, prema

⁸⁷Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 183-186.

⁸⁸Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 261.

tradiciji, 421. godine utemeljili grad Veneciju.⁸⁹ Na blagdan sv. Marka Evanđelista održava se prvi blagoslov polja. Nekoć je blagoslov polja okupljao mnoštvo vjernika i bio je iznimno važan za naše pretke. Barem bi jedna osoba iz svake obitelji sudjelovala u tom obredu. Blagoslov polja 25. travnja odgađao se samo ako je toga dana Uskrs, onda se blagoslov obavljao na drugi dan Uskrsa.⁹⁰ Za sv. Marka vezuju se i brojna čudesa, poput spašavanja, ozdravljenja, oslobođenja itd. Sv. Marko zaštitnik je: odvjetnika, građevinskih radnika, zidara, staklara, pletača košara, notara, pisara, zatvorenika, zarobljenika, vitražista, staklara, lavova, Venecije, Egipta. Njemu se utječe protiv nevremena, munje, tuče, protiv nepripravne smrti te za dobro vrijeme i dobru žetvu. Zaziva ga se u slučajevima okorjelosti, nekajanja, uboda kukaca, gušavosti, bolesti i izraslina na vratu.⁹¹ Također su i mnoge crkve u Hrvatskoj posvećene sv. Marku.

Katoličke procesije bile su za blagoslov stoke i proklinjanje vukova da ne dave stoku. Ljudi su vjerovali da vuk neće napasti stoku koja je blagoslovljena, pa u Glavicama pričaju o čovjeku koji nije htio dotjerati s paše na blagoslov jednu kobilu. Svi konji bili su sutradan živi, samo je tu kobilu vuk preklao.⁹²

*„Za svetoga Marka bio bi blagoslov polja, u našoj crkvi u Biteliću obilazili bi sve oko crkve, molilo bi se da polja urode i sve šta se blagoslivlje, šta su ljudi usijali plodove“.*⁹³

2.10. Duhovi

Duhovi su blagdan pedeset dana nakon Uskrsa, i tada se završavaju uskršnji blagdani. Na taj su dan svi Isusovi učenici bili zajedno. S neba se začuo šum, kao kad se digne silan vjetar, i napunio svu kuću u kojoj su apostoli sjedili. Pokazali su se razdijeljeni jezici kao od vatre i na svakog od njih sišao je po jedan. Napunili su se Duha Svetoga i počeli govoriti tuđim jezicima “kako im je Duh Sveti davao govoriti”. Budući su Židovi toga dana obilježavali Pedeseticu u Jeruzalemu je bilo mnoštvo naroda različitih narodnosti. Mnoštvo je bilo zbunjeno kada su čuli apostole kako govore njihovim jezicima. Neki su se podrugivali govoreći da su se apostoli ponapijali. Petar je među apostolima ustao i rekao da se ispunilo obećanje proroka Joela: “Izlit ću duha svojega na svako tijelo”. Petar je rekao Izraelcima da je Isusa, kojega su oni razapeli, Bog oživio od mrtvih i uzdignuo na nebesa gdje je primio Duha

⁸⁹Isto.

⁹⁰Isto, str. 267.

⁹¹Isto, str. 265.

⁹²Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 482.

⁹³Kazala mi je Ljuba Marunica rođ. Buljan, 31. siječnja 1942. u Biteliću.

Svetoga i izlio ga, “kao što svi vi vidite i čujete (...)”. Zbunjeno je mnoštvo pitalo što im je činiti, a Petar im je rekao da čine pokoru i pokrste se jer će tako primiti Duha Svetoga i spasiti se. Tada ih se tri tisuće pokrstilo i to je bio rođendan Kristove Crkve.⁹⁴

2.11. Spasovo

Uzašašće (Spasovo) blagdan je koji se slavi četrdeset dana nakon Uskrsa, a obilježava Kristov uzlazak u nebo. O Isusovom Uzašašću govore izvještaji Mateja, Marka i Luke. Blagdan se slavio u ranim stoljećima kršćanstva.⁹⁵ Uzašašćem na nebo Isus Krist je spasio čovječanstvo. Zato se taj blagdan zove i Spasovo. Nakon svoga Uskrsnuća Isus Krist se, u raznim prigodama sve do uzašašća na nebo, četrdeset dana javljao apostolima i učenicima,⁹⁶ a među javljanjima ističemo javljanje Mariji Magdaleni, javljanje dvojici učenika na putu u Emaus, javljanje apostolima. Uzašašće u hrvatskoj kulturnoj baštini karakteriziraju spasovski ophodi, zvani križari i križarice, koji se prvi put spominju početkom 17. stoljeća u Bakru.⁹⁷ U Sinjskoj krajini procesija je obilazila sva polja i zaustavljala se na četiri mjesta, gdje se obavljao blagoslov polja.⁹⁸

2.12. Tijelovo

Tijelovo (Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove) je uz Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete najveći katolički blagdan.⁹⁹ Tim blagdanom Katolička Crkva slavi ustanovljenje euharistije na Veliki četvrtak. Stoga se Tijelovo slavi četvrtkom.¹⁰⁰ Štovanje Svetkovine Presvetoga Tijela i Krvi Kristove ogleda se u mnogim crkvama, kapelama, naseljima, župama posvećenima Presvetom Tijelu i Krvi Kristovoj, pobožnostima, molitvama, zavjetima, postu, procesijama, hodočašćima.¹⁰¹ Sačuvana je predaja iz godine 1263., kada je u Bolesni u Italiji svećenik sumnjajući u pretvorbu za vrijeme lomljenja hostije, vidio krv koja je iz hostije kapala po oltaru. Isto čudo dogodilo se 1411. godine u Ludbregu u kapelici Svetog Križa u dvorcu Batthyany. Papa Leon X. je 19. ožujka 1513. izdao bulu kojom

⁹⁴Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 176.

⁹⁵Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 305.

⁹⁶*Isto*, str. 308.

⁹⁷*Isto*.

⁹⁸Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 483.

⁹⁹Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*, Crkva u svijetu 54 (1). Split, 2019., str. 60.

¹⁰⁰*Isto*, str. 61.

¹⁰¹*Isto*, str. 62.

potvrđuje mnogobrojna čudesa u Ludbregu po zagovoru Presvete Krvi te je Ludbreg proglasio svetištem i prošteništem. U župnoj crkvi Presvetoga Trojstva u pokaznici izgrađenoj 1721. godine čuva se ampula s Predragocjenom Krvi Isusovom.¹⁰²

2.13. Sveti Antun Padovanski

Sveti Antun Padovanski rođen je 15. kolovoza 1195. godine u Lisabonu. S dvadeset godina stupa u red sv. Augustina, a zaređen je 1219. godine.¹⁰³ Još za njegova života događala su se čudesa i višestruki je zaštitnik, primjerice izgubljenih stvari, žena, djece, putnika, siromaha, poniženih, potlačenih, bračnih drugova. Sveti Ante često se prikazuje i s djetetom Isusom u rukama, a svetačke su mu oznake: ljiljan, procvjetali križ, riba, knjiga i plamen. Zabilježena su i brojna čudesa po zagovoru sv. Antuna. Vjernici u čast sv. Antuna Padovanskoga poste 13. utoraka prije svečeva spomendana. Broj trinaest i utorak predstavljaju svečev prelazak u Kraljevstvo nebesko. Primjerice u Splitu majke mole dobroga sv. Antu da blagoslovi, štiti obitelj i čuva je u ljubavi i slozi te da od nje udalji svako zlo. Sv. Antu se moli da supružnici čestito žive i odgajaju svoju djecu koju im je Bog dao preporučujući sv. Anti da djecu blagoslovi, štiti njihovo zdravlje i potiče ih na dobro.¹⁰⁴ Sveti Antun također se štuje u Prugovu, gdje se 13. lipnja na poseban način slavi, moli i održava procesija njemu u čast. Ljudi iz okolnih sela, ali i gradova rado dolaze posjetiti crkvu i pomoliti se sv. Antunu na taj poseban dan.

*„U čast Svetom Anti žene bi postile, trinaest utoraka prije Svetog Ante da im očuva stoku, životinje i on se smatra zaštitnikom domaćih životinja. Na njegov dan išlo bi se i molilo u kapelice i crkve kojima je on zaštitnik i tako se proslavlja dan Svetog Ante“.*¹⁰⁵

*„Svetom se Anti nose ljiljani, manja dica idu u crkvu, svećenik sve posvećuje, u Bajagiću su mladi igrali kolo, pjevači bi dolazili, pivalo se, zamirale bi se cure, nosile bi grotulje kući, momak bi obisio curi grotulju oko vrata ako bi mu se svidila, i onda bi se znalo da je njegova cura“.*¹⁰⁶

¹⁰²Isto, str. 79.

¹⁰³Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, EthnologicaDalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 37.

¹⁰⁴Isto, str. 37-66.

¹⁰⁵Kazala mi je Marija Bulić rođ. Sikirica, 12. veljače 1974. u Jabuci.

¹⁰⁶Kazala mi je Ljuba Marunica rođ. Buljan, 31. siječnja 1942. u Biteliću.

2.14. Sveti Ivan Krstitelj

Sv. Ivan nosi naziv Krstitelj jer je u rijeci Jordanu krstio Isusa. Posljednji je starozavjetni prorok. Sin je starozavjetnog svećenika Zaharija i Elizabete, rođakinje Bogorodičine. Uz blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) vezuju se pretkršćanski kulturni običaji paljenja krijesova (kresova, krisova).¹⁰⁷ Vatra je magijski izvor moći. Vatra u kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom. Narod vatri pripisuje i karakteristike demona, te se vjeruje da onaj koji preskoči vatru pobjeđuje demone. Bolesti su u narodnoj percepciji demonska bića.¹⁰⁸

Sveti Ivan u Sinjskoj krajini poznat je i kao Sv. Ivan Svitnjak. Na Sv. Ivana prije izlaska sunca ljudi žure tko će prije ugaziti u pepeo od svitnjaka i bos gaziti po njemu vjerujući da neće imati naboj na nogama i da ih neće boljeti noge. U Veliću vjeruju da onaj tko se pospe tim pepelom neće imati po sebi rana. Na Ivandan djevojke nastavljaju ljubavna gatanja; uzmu cvijet ivančice, trgaju latice i gataju vole li ih momci. U Hrvacama, ako neka žena ima bolesno dijete, na Ivandan ujutro prije sunca svuče dijete i njegovu odjeću baci niz Cetinu i kaže: „Kako je ovo odnila voda, tako neka odnese bolest moga diteta“.¹⁰⁹

*„Dan uoči Svetog Ivana palili su se svitnjaci, u okolnim selima zove se i Ivanje, kod nas u Jabuci je tako bilo da di god ima neki Ivan palio se svitnjak, čak se gledalo čiji je veći svitnjak, skupila bi se rodbina, prije bi neki i skakali priko svitnjaka, mlađi naraštaji, a stariji su kad bi se počelo gasit, ili zgazili ostatak, ili priskočili“.*¹¹⁰

2.15. Velika Gospa

Velika Gospa najznačajniji je crkveni blagdan Sinjske krajine.¹¹¹ Poslije poraza Turaka pod Bečom 1683. godine uslijedila je odmazda Turaka nad Hrvatima katolicima koji su masovno pobjegli iz Bosne i Hercegovine. Ramski franjevci predvođeni fra Pavlom Vučkovićem bili su prisiljeni napustiti svoju Ramu i nastaniti se u Dalmaciji. Sa sobom su tada ponijeli jedino sliku Gospe od Milosti. Jedno vrijeme boravili su u Dugopolju te Splitu

¹⁰⁷Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, Godišnjak Titius, god. 1. br. 1. Split 2008., str.193.

¹⁰⁸Isto, str. 194.

¹⁰⁹Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 485.

¹¹⁰Kazao mi je Marijan Sikirica, rođen 9. listopada 1940. u Jabuci. Njemu je to pričala njegova majka, Jela Sikirica, rođena Čota, 4. listopada 1904. u Čačvini.

¹¹¹Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 485.

stalno čuvajući sliku svoje Gospe. Kad su sagradili crkvu i samostan, iz Splita su prešli u Sinj 1696. god., ali nisu odmah ponijeli Gospinu sliku jer su htjeli pripremiti crkvu i samostan te potom donijeti Gospinu sliku. Po Gospinom zagovoru Sinj je čudesno obranjen od Turaka s 14. na 15. kolovoza 1715. godine. U spomen na tu čudesnu obranu od 1715. godine trči se Sinjska alka.¹¹² Čudotvorna slika ostala je u crkvi svetoga Franje do 1714. godine dokle su ondje bili i redovnici. Ta je crkva bila malena i ne baš na lijepome mjestu. Zbog toga su redovnici 1699. godine postavili temelje nove crkve pod Kamičkom. To je bio početak novoga Sinja, koji Marković naziva Loretom. Gospina crkva pokrivena je 1712. god., a na njezinu uređenju radilo se još više od dvije godine. Izgradnju crkve pod Kamičkom narod je zaodjenuo u legendu te i sada i Sinjani pripovijedaju:

*„A kad su Sinjani tek donili iz Rame Gospu, oni bi je odnili u tvrđavu u crkvicu, a ona stalno bižala doli ispod Kamička u niku kupinicu. Oni je onda vrate, a ona ti opet u kupinicu. I tako stalno ona bižala. A fratri onda nisu imali šta drugo već sagrade crkvu tuten di je bila ta kupinica. I tako je nastala naša crkva“.*¹¹³

Turci su tri puta jurišali, a onda su se najednom preplašili. Uzaludno su paše sabljama udarali svoje vojnike koji su u strahu bježali. U noći s 14. na 15. kolovoza paša se s vojskom povukao u Livno. Te je godine blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije bio u četvrtak. Poginulo je 10 000 turskih vojnika. Preživjeli turski vojnici pripovijedali su da su svake noći za vrijeme opsade Sinja, vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada.¹¹⁴ Zahvalni branitelji sinjske tvrđave, spomenuti i vjerni štovatelji Gospe Sinjske, u znak zahvalnosti, odlučili su Gospinu sliku okruniti zlatnom krunom.¹¹⁵ Golem broj vjernika iz svih krajeva Hrvatske, Bosne i Hercegovine i drugih zemalja cijele godine hodočasti Gospi Sinjskoj na zavjet, a osobito na blagdan Velike Gospe kada se Gospinu svetištu slije više tisuća hodočasnika. Među hodočascima su i mala djeca u naručju i iznemogli i bolesni. Mnogi hodočasnici dolaze bosonogi. Neki od hodočasnika od svojih domova pješače i tričetiri dana. Pučka pobožnost ogleda se u nepisanim pravilima: djevojke i žene na golim koljenima tri puta obilaze oko crkve, s očenašima u rukama i moleći Gospinu krunicu. Hodočasnici su nekoć donosili zlatni nakit, dukate, platno za misnice kao zavjetne darove i

¹¹²Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 154.

¹¹³Isto, str. 164.

¹¹⁴Isto, str. 165.

¹¹⁵Isto, str. 166.

stavljali ih na Gospin oltar ili pred Gospin kip. U novije se vrijeme daruje, uglavnom, novac.¹¹⁶

*„Prije su se nekad i za Veliku Gospu znali palit svitnjaci, puno je ljudi hodočastilo, ljudi su prinostili Gospi žrtvu tako da bi hodočastili bosu u Sinj. Ljudi bi davali zavjete Gospi Sinjskoj, klečali oko njene slike“.*¹¹⁷

*„Za Veliku Gospu hodočastilo se, igralo bi se kolo i pivalo bi se, osobito bi cure iz Ogorja dolazile, posve je lipo bilo. Došle bi različite klape (kudovi) i nastupali. Ja sam još kao dite to gledala“.*¹¹⁸

2.16. Svi sveti

Blagdan Svih svetih (1. studenoga) slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice, a počeo se slaviti kada je papa Bonifacije IV. (608.-615.) rimski panteon posvetio Bogorodici i mučenicima (oko godine 610.). Blagdan se najprije svetkovao 13. svibnja, a u Irskoj se slavio 1. studenoga. Papa Grgur III. (731.-741.) uveo je svetkovanje 1. studenoga (nepoznate godine), kada je kapelu u rimskoj bazilici posvetio Svim svetima.¹¹⁹ U Sinjskoj se krajini za Sve svete kušalo mlado vino i onda zatvarale bačve te se taj dan uz obilnije gošćenje smatrao „prvim Božićem“.¹²⁰

*„Za ovaj dan palili bismo kući sviću za pokojne, išli smo na groblja, nisu se nikakva slavlja održavala, palile bi se dušice u kući, sviće bi se blagoslovile i upalile za svoje mrtve“.*¹²¹

2.17. Dušni dan

Kult pokojnika iznimno je raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. Katolički svijet Dušni dan štuje od 1311. godine.¹²² Dušni dan karakteriziraju molitve, plaćanje misa za pokojnike, obred oprosta, obilazak groblja, cvijeće, svijeće, pomaganje sirotinji i zvonjava crkvenih zvona. Na Dušni se dan na groblje nosi cvijeće i pale svijeće. U novije se vrijeme taj običaj,

¹¹⁶Isto, str. 168.

¹¹⁷Kazala mi je Marija Bulić rođ. Sikirica, 12. veljače 1974. u Jabuci.

¹¹⁸Rekla mi je Ljuba Marunica rođ. Buljan, 31. siječnja 1942. u Biteliću.

¹¹⁹Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 484.

¹²⁰Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 490.

¹²¹Rekla mi je Marija Bulić rođ. Sikirica, 12. veljače 1974. u Jabuci.

¹²²Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 68, br. 3, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417.

uglavnom, pomaknuo na blagdan Svih svetih. Višestruka je uloga svijeća u katoličkoj tradiciji. Prvi kršćani rabili su svijeću kako bi pred zoru u katakombama za vrijeme bogoslužja imali svjetlost. Njihovom uporabom, izgledom i brojem tumači se Crkveno učenje. Jedna svijeća simbol je vjere u jednoga Boga i Spasitelja, dvije svijeće predstavljaju Boga i čovjeka, tri simboliziraju vjeru u presveto Trojstvo. Šest svijeća na oltaru predstavlja neprekidnu molitvu Crkve i vječno svjetlo u svetištu. Sedam svijeća znakom su sedam sakramenata. Svijeće kod euharistijskoga obreda predočuju Kristov dolazak u pričesti. Uskrsna je svijeća znak uskrsnuloga Krista. Biskupova svijeća vjernicima daje na znanje da biskup predvodi euharistijsko slavlje. U Bibliji se svijeća i svijećnjak spominju sedamdesetak puta. O kultu pokojnika svjedoči i pokojnička svijeća.¹²³ Svi sveti i Dušni dan povezani su blagdani i podrazumijevaju odlazak cijele obitelji na groblja, paljenje svijeća, kićenje grobova cvijećem. Pritom je nekoć cvijeće moralo biti iz vlastitoga vrta, a svijeće su bile voštane.¹²⁴

3. Usmene lirske pjesme

Lirska je pjesma skupina umjetnički komponiranih lirskih slika kojima dominira osjećajnost. Te pjesme prate čovjeka od rođenja (uspavanke) pa do smrti (naricaljke). Lirske su pjesme najbrojnija usmenoknjiževna vrsta, a obuhvaćaju vjersku i svjetovnu liriku.¹²⁵

Usmena književnost ima snažnu didaktičnu funkciju. Takve su i sljedeće pjesme:

BOŽE TE SAČUVAJ

Bože te sačuvaj:

bure, nevire, krive mire, prazne zdile,

od zla svakoga i od vraga paklenoga,

od zla društva i rdava puta,

od nimoći, od gluvoće, od ševoće,

od slipoće, od nemoće.

TRI STVARI

Poslušajte sve tri stvari ove,

što zapisa Gabriću Jakove,

¹²³Isto, str. 418-419.

¹²⁴Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 484.

¹²⁵Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 31.

*što zapisa sve od prve bote,
na katrizi Brzomarka Čote.¹²⁶
Poslušajte na glasu težaci,
šerluk čine koji su ležaci.
Ko će radit oni će se rani.
Ko će krasti taj će u zlo pasti.
Boga moli svoje polje radi,
nećeš nigda umriti od gladi.
Boga moli, al' ne lezi,
od nedilje ti ne tezi.
A možeš se zgrčiti u trudu,
sjuć' Boga sve ti je zaludu.
Ako nećeš Boga poznavati
tužan bolan nemoj ga sovati.
Jer sovanje opako je dilo
samo vragu može biti milo.¹²⁷*

3.1. Svjetovne usmene lirske ljubavne pjesme

Koliko je do sada poznato najstariji zapis hrvatske svjetovne lirske ljubavne pjesme seže u period između 1421. i 1430. godine.¹²⁸ Ljubavne pjesme pjevaju o ljubavnoj čežnji, neuzvratioj ljubavi; o ljepoti dragane i dragog, o mladosti.¹²⁹

*Oj jezero sve zeleno,
u okolo pomućeno,
a u sridi pozlaćeno!
U tom zlatu kolo igra,*

¹²⁶ Don Marko Čota.

¹²⁷ Kazivač pjesama od pjesme „Silo“ do pjesme „Tri stvari“ Marijan je Sikirica, rođen 9. listopada 1940. u Jabuci.

¹²⁸ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str 79.

¹²⁹ Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, Godišnjak Titius, god. 1. br. 1. Split 2008., str.172.

*sve momaka divojaka,
sve momaka neženjenih,
a djevojak neudatih.
Među njima jedno momče,
jedno momče blidikovče;
pitale ga mlade neve:
„Što si, momče, ublidilo,
blizom dvora drage svoje?“
„Kako neću, i gore ću,
dvori su joj blizom puta,
tuda prođem po sto puta,
a kad ligam i ustajem,
po sto puta ja uzdahnem“.¹³⁰ (Otok kod Sinja)*

***Koji bi me momak zavolio,
lipin bi ga daron darovala:
dala bi mu dvi košulje bile
štono su i moje ruke šile.
Dala bi mu kolajnu od zlata
da je dragi nosi oko vrata
i da u njoj moja slika stoji,
da moj dragi sa mnom dane broji.
Ako bi mu i to malo bilo,***

¹³⁰Botica, Stipe, *Usmene lirske pjesme*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996., str. 220.

svoje bi mu poklonila tilo. (Sinjska okolica)¹³¹

3.2. Usmene povijesne pjesme

Lirske povijesne pjesme pjevaju o: kralju Vladimiru; padu bosanskoga kraljevstva, Kaurima koji porobiše Livno, robinjicama koje su bile usužnjene jer nisu htjele prihvatiti islam, te o povijesnim osobama: Marku Kraljeviću, hercegu Stipanu Vukčiću Kosači, braći Morić, Mijatu Tomiću, Stojanu Jankoviću, Andrijici Šimiću i dr. U mnogim su povijesnim pjesmama patnje i stradanja pod mletačkom, ugarskom, francuskom vlašću i drugim nenarodnim vlastima. Međutim, najviše je povijesnih pjesama o višestoljetnim (1463.-1878.) progonima i stradanjima Hrvata pod osmanskom vlašću.¹³²

KAD KAURI GRAD KLIS POROBIŠE

dosta lipa roblja zarobiše:

zarobiše ćercu dizdarevu.

Kad su došli na to sinje more,

umiva se gizdava divojka:

sinu lišce kano žarko sunce!

A to vidi Šime Latinine

maša joj se rukom u nidarca.

A veli mu gizdava divojka:

„Pri seb' ruke čobanino vlaška!

Nisu dojke za to odgojene,

već za dragog, pašu bosanskoga.“

A veli joj Šime Latinine:

„Vira moja, draga dušo moja,

¹³¹*Isto*, str. 111.

¹³²Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str 72.

*ja ću prodat bile kule moje,
kupiću te u družine svoje,
odvešću te u Mletke bijele,
darovaću t' duždu od Mletaka.“*

A ona njemu besidila:

*„Nu, delijo, Šime Latinine,
ne prodaji bile kule tvoje,
nit' me kupuj u družine svoje,
jer će za me tri otkupa doći:
jedan otkup od mog babajka;
drugi otkup od mojega ujca,
od mog ujca, brata materina,
treći otkup od dragoga moga ,
moga draga, paše bosanskoga.“*

Tako ona tijo govoreći,

*al divojki dođe knjiga bila,
od babe joj bila knjiga dođe:
„Ćerce Fate, ne uzdaj se u me
jer te babo otkupit ne more.“*

Tako jošter tijo govoreći,

*al divojki druga knjiga dođe:
od ujca joj bila knjiga dođe:
„Ćerce Fate, ne uzdaj se u me
jer te ujac otkupit ne more.“*

*Jošter oni tijo govoreći,
al to ide treća knjiga bila-
od dragoga, paše bosanskoga,
a na ruke Šime Latinina:
„Bogom brate, Šime Latinine,
ako nisi ljubio divojke,
poslaću ti tri tovara blaga
i stolicu od suvog zlata.
Kad se pobro, sastanemo bliže,
mi ćemo se darivati lipše“.*¹³³

Janko Sibirjanin (Janoš Hunyadi, Hunyad, Erdelj, 1387. – Zemun, 1456.) jedan je od najistaknutijih i najuspješnijih boraca protiv Osmanlija. Godine 1448. prodro je na Kosovo, ali je izdajom raškoga despota Đurđa Brankovića usuznjen. Oslobođen je uz veliku otkupninu. Obranio je 1456. godine Beograd i 11. VIII. te godine umro. Otac je ugarskoga kralja Matije Korvina. Omiljen je kod Hrvata i Srba koji i danas o njemu pripovijedaju.¹³⁴

VINO PIJE KRALJU OD BUDIMA

a s kraljicom svojom gospojicom.

Vino pije, kraljici govori:

„Kaži pravo, kraljice gospojo,

kaži pravo što ću te pitati,

kaži pravo, tako bila zdravo!

A evo ti tvrdu viru dajem

¹³³Botica, Stipe, *Usmene lirske pjesme*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996., str. 148.

¹³⁴Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 235.

da ti ništa učiniti neću.“

A veli mu gospoja kraljica:

„Kad me pitaš, kralju gospodaru,

kad me pitaš, kazaću ti pravo,

oću pravo, tako bila zdravo!“

Onda joj kralju govorio:

„Vira moja, kraljice gospojo,

ti s' se dosad triput udavala:

najprije si bila za Milošem,

pak si poslim za vojvodom Jankom,

a sad si za mnom, od Budima kraljem;

kaži pravo, tako bila zdravo! –

od nas triju kom bi najvolila?“

A ona njemu govorila:

„Tebi, mome kralju od Budima.“

A on joj junak besidio:

„Kaži pravo, tako bila zdravo!

A evo ti tvrdu viru dajem

da ti ništa učiniti neću.“

Kad je ona riči razumila,

onda mu je tijo govorila:

„Vira moja, kralju gospodaru,

ja sam najprije bila za Milošem:

gdi je sopra – tu je dolibaša,

*gdi je vojska – tu je arambaša,
gdi je krivica – tu je delibaša;
u Miloša ne bijaše blaga,
nit bijaše nit srebra ni zlata:
što bi za dan na vojski dobio,
za noć bismo on i ja popili.
Kad sam bila za vojvodom Jankom,
u Janka je dosta pusta blaga –
ko i u teb', od Budima kralja;
ja bi tebe i vojvodu Janka
za Miloša muštuluka dala!“
A veli joj kralju gospodaru:
„Moli Boga, kraljice gospojo
da sam tebi tvrdu viru zado;
Ja bi tebe danas pogubio.“
A ona njemu besidila:
„Vira moja, svitla kruno moja,
prava j' srića u cvitu savita,
a druga je u suzam' salita,
a treća je čemerom nalita;
sad promisli, draga kruno moja,
je li pravo da pogubiš mene!“¹³⁵*

¹³⁵Isto, str. 151.

IPAK JE JUNAK NAJLJEPŠI POKLON

*Sadi mlada žuti naranžu,
u zimi je svilon zavijala,
u litu je vodon polivala,
moli Boga Novkinja divojka,
da joj rode tri naranže žute.
Urodile tri naranže žute,
misli mlada komu će ih dati,
mislila je pa se domislila:
jenu šalje Sibirjanin Janku,
drugu šalje Oštrižiću Pavlu,
tretu šalje Ivi Senjaninu;
ku j' poslala Sibirjanin Janku,
on joj posla konja i junaka,
ku j' poslala Oštrižiću Pavlu,
on joj posla ogledalo zlatno,
ku j' poslala Ivi Senjaninu,
on joj posla tanašnu galiju.
Progovori Novkinja divojka:
„Mala hvala Ivi Senjaninu,
ja nis mornar da po moru šećen,
već divojka po svojim pendžerin,
mala hvala Oštrižiću Pavlu,
ja san sama sebi ogledalo,*

*od zlatnoga nije mi potriba,
lipa hvala Sibirjanin Janku,
ki mi posla konja i junaka,
Janko zna ča je za divojku!*¹³⁶

Donosimo i jednu narodnu pjesmu o oslobodilačkoj borbi u Sinjskoj krajini:

*Po selima Kamešnice
popališe kolibice.
Sve od blata pa do Hana
razorena rodna strana.
Opljačkaše naša blaga,
popališe sela draga.
O, sve pokla ološ zao,
potomak mu ne ostao!*¹³⁷

3.3. Vjerska usmena lirika

Vjersku usmenu liriku čine: molitvene pjesme, prenja, versificirane legende. „Povijesni, arheološki, arhivski i drugi izvori svjedoče da su Hrvati pod utjecajem Rimljana već u VII. st. prihvatili kršćanstvo i europsku kulturu. Po Konstantinu VII. Porfirogenetu, Heraklije je iz Rima doveo svećenike i od njih proizveo biskupe, nadbiskupe, prezbitere i đakone koji su pokrstili Hrvate. Hrvatska vjerska usmena lirika može se pratiti od XIII. st. do

¹³⁶Delorko, Olinko, *Ljuba Ivanova, Hrvatske starinske narodne pjesme sakupljene u naše dane po Dalmaciji*, MH, Split 1969., str. 201.

¹³⁷Bošković-Stulli, Maja, *Narodne pjesme Sinjske krajine o oslobodilačkoj borbi 1941 – 1945.*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968., str. 160.

naših dana. Te pjesme svjedoče o dubokoj religioznosti hrvatskoga katoličkog puka koji je svoju vjeru i običaje sačuvao kroz stoljeća“.¹³⁸

3.2.1. Prenja

Prenja su moralno-didaktička stihovana ili prozna nadmetanja, a poznavale su ih najstarije civilizacije. Didaktička sumerska poezija ogleda se u prenjima *Emeš i Enten*, *Inanna odabira zemljoradnika*, *Pronalazak i posvećenje trnokopa* i dr. Odjek sumerske pjesme *Čovjek i njegov bog* opaža se u biblijskoj knjizi o pravednom Jobu. Sumerska je književnost trajala koliko i Sumerani. Oko 1600. g. pr. Kr. tisućljetna je sumerska civilizacija nestala pod naletom Amorićana. Početci staroegipatske književnosti vezuju se uz Staro kraljevstvo. Procvat je te književnosti bio od 2300. do 2100. g. pr. Kr. Antologijski je primjer staroegipatskog prenja „Razgovor čovjeka i njegove razočarane duše“ (oko 2250. g. pr. Kr.). Čovjek se u toj pjesmi razočarao nepravdama i sudbinom te je priželjkivao smrt. Uzalud ga je duša odvrćala. Razočarani je čovjek odabrao smrt“.¹³⁹

Razgovor duše i tila

*Vrime zime jedva prošlo
pramaliće biše došlo.
Led se topi na sve strane,
voda pere male rane.
Lišće bilo zelenilo,
po dubravom pomolilo.
Pokrilo je sivi kamen,
dalo život, dušu znamen.
U noći se meni zgodi,
kuda trudan, svak ne odi.
A ja trudan vele bija
i mene je san dobija.
Nasloni se da počinen,*

¹³⁸Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 6-7, Filozofski fakultet Split, 2014., str. 285.

¹³⁹Dragić, Marko, *Stolačka katolička usmena lirika*, Stolačko kulturno proljeće, XII, Stolac, 2014., str. 125.-178. Vidi: Dragić, Marko, *Duša tila besidila: hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine*, Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1997.

*san s očiju da otkinen.
Dogodi se u snu meni,
da se od stra' oledeni.
Jer ču bolan ovog puta
razgovora vrlo ljuta.
Di bogatog jednog duša
zove tilo da ga sluša.
Više groba nad njim staše,
mrtva tila dozivaše.*

DUŠA:

*Ajme tilo, jedno bilo,
kad si sa mnom skoro bilo.
Nisi tilo Boga molit,
nisi tilo posta postit.
Mrtve kosti protresalo,
živim mira nisi dalo.
Kam ti žena plemenita,
u 'no vrime uzorita.
Koja biše lipa stvora,
tebi tužnom razgovora.
Nitko ti se sad ne klanja
nego abroz zvuk otklanja.
Nit' tko tebi kapu skida
Nit' od koga imaš stida.
Nit' tko veli gospodine,
nebeskoga gazde sine.
Razbila se snaga tvoja
kao zrcalo bez tragova.
Pritište te teški kamen,
nisi znala reći amen.*

TILO:

*Jadna dušo, šta me koriš,
još me više morom moriš.
Već pomози, a ne mrazi,
jer i ti si kriva, pazi.
Bil nam itko pomoć moga,
ja ne želim blaga svoga.
Da se koga uhvatimo,
pa da blago potrošimo,
da se muka izbavimo,
svoje tilo saranimo.*

DUŠA:

*To je kasno sada govorit
i o tome ljudski zborit.
Od toga je prošlo vreme
o tom valjde zborit nije.
Šta mi nisi govorilo
kad si sluge k sebi zvalo.
Da te dvore, da ti služe,
a ne smiju da te tuže.
U tebi se sržba slila,
a siromah gladom skapa.
Za života dok si bia
ni smrti se ti sitia.
koju kad bi pomislia,
kako bi se sarania.*

TILO:

*Kako ću to kazivati
kad mi nije dalo znati.
A za to si i ti kriva
jer si sa mnom bila živa.
Što me nisi podučila
na me sržbu izlučila*

životu me priključila.

DUŠA:

*Ti si tilo bisno bilo,
dosta blaga imalo si,
nikom ništa dalo nisi.
Vratim' si se zatvarao
kako ne bi pomagao.
Nikom ništa nisi dao
život ti je bio zao.
Siromahu nisi dao,
od njegov' glavu okretao.
Crkvu nisi posjećiva
ka' da nisi glava živa,
od ljudskoga roda dična
koju no je služiti vična.
Nit' se Bogu pomolio
nit' Svevišnjem poklonio.
To je za te strano bilo,
sad nek' pati tvoje tilo.
Nisi dao bratu svome
ni čovjeku ubogome.
Zato pati duša tvoja
u mukama bez pokoja.
Žene, sluge ne uživaš
koju pamet otkad imaš.
Svak od tebe abroz krije
jer u tebi duše nije.*

*Mučiš sada, ti čemerno,
u tom grobu sve studeno.
Znaj da paka' drugi nije
nego di se oganj vije.
I od vika vikovita*

*i od stvora stvorovita.
Jedna jama preduboka
puna muka i jauka.
Pod tim teškim đavljim jarmom
pribirat ćeš uvik sa mnom.
Na mistu ti od družine
zmiji ljutu gozbu čine.*

TILO:

*Ti si dušo moja tuga
šta si došla iskat druga.
I nad mojim grobom stojiš
te me mojom tugom koriš.
U besidi sebe pravdaš,
na me zloću svu obaraš.
Tvoja sržba, moji jadi,
vrijeme prošlo, u zavadi.
Nismo mogli skupa hodit',
sebi sreću preporodit'.
Blagost, radost, mudrost, nadu
od sebe smo odgonili.
Našeg puta nismo znali
i zato smo zalutali.*

DUŠA:

*Na putu je našem trnje,
sami smo ga posijali,
a sad ga ne bi žnjeli.
U trnju mi duša spora,
svaki ubod teška rana.
Zato slušaj šta ti zborim.
Od zemlje si, zemlju dvoriš,
a zemaljski sve govoriš.
Sad kajanju mjesta nema,*

*kad mislili prije nismo,
šta činimo, šta smo, di smo.*¹⁴⁰

Prosjakova molitva

*Pusti mene moja majko mila,
da pokažem ja njiova dila.
Njivi su mi dodijali grisi
jer im sindžir¹⁴¹ oko vrata visi.
Oni neće riči reći,
da se neće mnom priseći.
Mojim tilom izranjenim
mojom krvcom vrlo jakom,
posve im je naopako.
Džudije me jednom muče,
a kršćani svakim danom.
Bog trpiti više neće,
grdimo Ga mi odveće.*¹⁴²

Nedilja

*Od sve dane braća rade
Od nedilje Boga hvale.
Jedan grešnik ne tijaše,
pa se u lov otimaše,
al' mu vajda ne bijaše.
Nedilja je brate danas,
Bog se Isus rodi za nas.
Proli krvcu čista zlata
Muku podni od Pilata.
Kada Pilat ruke umi,*

¹⁴⁰Kazivač je Marijan Sikirica, rođen 9. listopada 1940. u Jabuci. Njemu je to pričala njegova majka, Jela Sikirica, rođena Čota, 4. listopada 1904. u Čačvini.

¹⁴¹sindžir – lanac, okovi.

¹⁴²Isto.

*oče da ga svak razumi.
Reče slugam – vodite ga
te na križu propnite ga.
Propni, propni, svi velidu,
a svi jedno govoridu.¹⁴³*

O čoviče pravedniče

*O čoviče pravedniče
Božji jadni službeniče.
Kad čovika smrtna snađe,
ništa sobom ne ponese,
već skrušena dila svoja
i pravedne bile ruke.¹⁴⁴*

¹⁴³*Isto.*

¹⁴⁴*Isto.*

4. Zaključak

Iz svega napisanog možemo zaključiti da je tradicijska kultura sinjskoga kraja itekako bogata, raznolika, očuvana i zanimljiva. Raznolikost žanrova, običaja, vjerovanja, pjesama, ali i životnih običaja naših predaka igrale su veliku ulogu i ostvarile značajan doprinos bogatoj tradiciji. Uočavamo brojne sličnosti između sela sinjskoga kraja i njegove okolice; na sličan se način priprema za advent i korizmu (post, molitve, skrušenost, prestanak sa zabavnim sadržajima), slična se jela pripremaju, organiziraju se derneći na dan svetaca zaštitnika toga mjesta, pleše se, pjeva, igra kolo, održavaju se ponegdje procesije, darivaju se djevojke grotuljama¹⁴⁵ primjerice za Svetoga Mihovila u Trilju, Svetoga Antu u Biteliću, Svetoga Luku u Otoku... Isto tako, uočavamo i neke razlike od mjesta do mjesta, kao primjerice darivanje djece za Svetu Luciju ili Svetoga Nikolu, različita vjerovanja, ponašanja. Raznolikost se ogleda i u materijalnom statusu kućanstva, kao i generacijama koje u njima žive. Ono još važno što čini tradicijsku i kulturnu raznolikost jesu i gospodarstvo, hrana, narodna medicina, sijela, poljodjelstva, zidanja kuće, životni uvjeti tijekom ratova, turskih osvajanja, sve ono što je utjecalo na mijenjanje običaja i načina života.

Zanimljivo je i kako se pojedine legende i pjesme prenose u mjestima, ponegdje uz koji izmijenjeni stih, ali uglavnom ostaju nepromijenjene, dakle vrlo su dobro očuvane čak i usmenom predajom, a naravno, većina pjesama i legenda ipak je zapisana kako bi još trajnije iste bile sačuvane.

Čitanjem literature zaključujemo kako običaji sinjskoga kraja imaju sličnosti i s ostatkom Hrvatske, ali i običajima u Bosni i Hercegovini, kao i u nekim dijelovima Europe. Isto tako postoje neke sličnosti između katoličkog i pravoslavnog stanovništva u Sinjskoj krajini.

I u današnje vrijeme vidljiv je interes brojnih istraživača za sve navedene teme i to naravno pridonosi činjenici da dok živi narod, živjet će i običaji, možda ne svi, možda ne u izvornom obliku, možda malo promijenjeni, ali sigurno je to da običaji neće nestati.

Kazivači navedeni u ovome diplomskom radu najčešće su govorili o običajima u selu iz kojeg i potječu, ali i za okolna bliža sela. Isto tako, što su kazivači stariji, to su se i s većom radosti prisjećali kako je to bilo u njihovo vrijeme i rado su podijelili svoje sjećanje sa mnom.

¹⁴⁵grotulje – ogrlice od nanizanih oraha.

Popis kazivača

Bulić, Andrija, rođen 16. veljače 1942. godine u Ogorju

Bulić, Marija, rođena Sikirica, 12. veljače 1974. godine u Sinju

Bulić, Stipe, rođen 1. kolovoza 1972. godine u Ogorju

Jerčić, Emanuela, rođena 19. prosinca 1995. godine u Splitu (živi u Muću)

Kunac, Ankica, rođena Marunica, 12. svibnja 1963. godine u Čitluku (Sinj)

Marunica, Ljuba, rođena Buljan, 31. siječnja 1942. godine u Biteliću

Sikirica, Marijan, rođen 9. listopada 1940. godine u Jabuci.

Literatura

1. Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
2. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkog kraja*. Croatica et Slavica Iadertina X/II. Zadar, 2014. 375-385.
3. Bezić, Jerko, *Muzički folklor Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.
4. Botica, Stipe, *Usmene lirske pjesme*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.
5. Braica, Silvio, Božićni običaji. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5-26.
6. Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.
7. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997.
8. Čubelić, Tvrtko, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb 1990.
9. Delorko, Olinko, *Ljuba Ivanova*, Hrvatske starinske narodne pjesme sakupljene u naše dane po Dalmaciji, MH, Split 1969.
10. Delorko, Olinko, *Narodne pjesme s otoka Zlarin*, Narodna umjetnost, br. 17., Zagreb 1980.

11. Delorko, Olinko (pr.) *Narodne lirske pjesme*, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
12. Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.
13. Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*. *Crkva u svijetu* 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019. 59-81.
14. Dragić, Marko, *Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu*. *Ethnologica Dalmatica* 26 (1). Etnografski muzej Split, 2019. 97-121.
15. Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. 37-66.
16. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
17. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
18. Dragić, Marko, *Nematerijalna kulturna baština Hrvata u Bosni i Hercegovini*, *Bosna franciscana* 45. Franjevačka teologija. Sarajevo. 2016. 265-314.
19. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
20. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-435.
21. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, *Titius*, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
22. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 155-188.
23. Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3). Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417.- 426.
24. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina* 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 229-264.

25. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 467-488.
26. Dragić, Marko, *Zbilja o Janku Sibirjaninu u „Razgovoru ugodnom“ i tradiciji*, Zadarska smotra, časopis za kulturu znanost i umjetnost, LIX, 1-2, Matica hrvatska Zadar, Zadar, 2010., str. 199-234.
27. Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 205.-228.
28. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
29. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
30. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
31. Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna proučavanja porječja Krke 1 (1). Split 2008., str.167-205.
32. Dragić, Marko; Helena Dragić, *Leksik hrvatske usmene književnosti*, Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu, 5, Matica hrvatska, Mostar, 2008., 89-112.
33. Gamulin, Jelena, Vidović, Ilda, *Etnografski prikaz Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.
34. Jurilj, Zorica, *Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
35. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
36. Miličević, Josip, *Narodni obiĉaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.
37. Rihtman-Auguštin, Dunja *Knjiga o Božiću, Božić i božićni obiĉaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
38. Stulli, Bernard, *Kroz historiju Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.
39. Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni obiĉaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.

Sažetak

Tradicijska kultura u sinjskom kraju

U ovom diplomskom radu piše se o običajima kroz godinu u Sinjskoj krajini, izdvajajući najvažnije i one koji se na poseban način obilježavaju. Među njima ističemo advent, Božić, korizmu, Veliki tjedan, Uskrs, te blagdane Svetog Jurja, Svetog Marka, Duhova, Spasova, Tijelova, Svetoga Antuna Padovanskog, Svetog Ivana, Velike Gospe, Svih svetih te Dušni dan. Naglasak je na običajima koji su se dobrim dijelom i danas zadržali u selima Sinjske krajine, proučava se način na koji su ljudi slavili određene blagdane, štovali svece, pripremali se za korizmu i advent, istražuju se vjerovanja i značenje određenih postupaka i ponašanja. U rad su uvrštene i neke lirske pjesme Sinjskog kraja i okolice, povijesnog, ljubavnog, misaonog i didaktičkog karaktera. Svi navedeni običaji vrlo su slični od sela do sela, ali se ponegdje i razlikuju, odnosno postoje različite varijacije od mjesta do mjesta. Važno je naglasiti i da većina navedenih običaja ima dodirne točke, odnosno sličnosti s tim istim običajima i u ostatku Hrvatske, primjerice u Slavoniji i Dalmaciji, ali i u Hercegovini.

Ključne riječi: sinjski kraj, običaji, kultura, tradicija, lirske pjesme

Abstract

Traditional culture in the Sinj region

This final thesis is based upon the customs and traditions of the Sinj region throughout the year, while emphasizing the most important customs and the ones that are celebrated in the most specific ways. Customs to be mentioned in the thesis are Christmas, Advent, Lent, Holy Week, Easter, Assumption of Mary, Corpus Christi, All Saints Day and the days dedicated to saints such as Saint George, Saint Mark and Saint Anthony of Padua. The highlight of the thesis are the customs that have been preserved in the villages of the Sinj region till this day. The paper studies the ways of celebrating specific holidays, worshipping saints, preparing for Lent and the Advent, but also people's religious beliefs and the meanings of their actions and behaviours. It includes some of the lyrical poems from the region of Sinj and its area that have historical, romantic, intellectual and didactical character. All of the above mentioned customs are highly similar in each village, but sometimes they differ from one another, meaning that there can be some variations present. It is highly important to emphasize that the most of the previously mentioned customs have some common ground, respectively the similarities with those customs in the rest of the Croatia, for example in Slavonia, Dalmatia, but also in Herzegovina.

Keywords: Sinj region, customs, culture, tradition, lyrical poems

Obrazac P.O.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja ANTEA BULIĆ, kao autor/ica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

TRADICIJSKA KULTURA U SINJSKOM KRAJU

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 26. rujna 2019.

Potpis

Antea Bulić

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANTEA BULIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice hrvatskoga jezika i knjiž. i pedagogije izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. rujna 2019.

Potpis

Antea Bulić